

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧОРНОМОРСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПЕТРА МОГИЛИ**

ОПАЦЬКИЙ ІГОР ЮРІЙОВИЧ

УДК 94(477.46) (092«18/19») (043.3)

**РОДИНА КУРІННИХ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОМУ ЖИТТІ УКРАЇНИ
КІНЦЯ ХІХ – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

Спеціальність 07.00.01 – Історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Миколаїв – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук, професор
Кузнець Тетяна Володимирівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини,
завідувач кафедри історії України

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, доцент
Міронова Ірина Сергіївна,
Чорноморський національний університет
імені Петра Могили,
доцент кафедри історії;

кандидат історичних наук, доцент
Новікова Людмила Володимирівна,
Одеський національний університет
імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри історії України

Захист відбудеться 27 червня 2019 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 38.053.02 в Чорноморському національному університеті імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Чорноморського національного університету імені Петра Могили за адресою: 54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Автореферат розісланий 27 травня 2019 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. Є. Богданова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Процес національного відродження, який переживає Україна після відновлення незалежності, поглиблення інтеграційних зв'язків зі світовою наукою розширили можливості історичного пошуку, збагатили його інструментарій.

Одним із пріоритетних науково-дослідних напрямів сучасної української історіографії є історико-біографічний, який виник у межах «школи Анналів» і структурної антропології. Сімейна історія має міждисциплінарний характер і продуктивність дослідження в цій галузі залежить від успішного синхронного дослідження інших сфер історичного знання, тобто вона займає нішу на перетині історії, структурної та культурної антропології і є новим ракурсом сучасної історичної науки.

Завдячуючи дослідникам, громадськість України в основному поінформована про внесок найвидатніших вітчизняних діячів та інституцій у громадсько-політичне та національно-культурне життя України. Однак актуальним є звернення дослідницької уваги до сімейно-історичних студій, досліджень на зламі публічного і приватного життя. У цьому аспекті дедалі більшої популярності набуває вивчення історії видатних українських родин, вихідці з яких уможливили культурно-політичний та інтелектуальний поступ України. В українській історіографії вже постали сімейні портрети Дурдуківських, Білозерських-Кулішів, Драгоманових-Косачів, Марковичів-Маркевичів, Скаржинських, Терещенків, Туманських, Грушевських, української гілки роду Штейнгелів та ін.

Вивчення конкретної родини, з усіма її неповторними біографічними особливостями, зі специфікою її соціальних контактів та міжособистісних зв'язків дозволяє простежити і зміни індивіда в конкретно-історичному часі та просторі. Значний науковий інтерес становить життя і діяльність родини Курінних, а передусім історика, археолога, етнографа, організатора музейної та пам'яткоохоронної справи Петра Петровича Курінного та його батька – відомого в м. Умань адвоката, громадського та кооперативного діяча Петра Федоровича Курінного.

У радянські часи П. П. Курінний був занесений до списків ворогів народу, які співпрацювали з окупантами в роки Другої світової війни. Його інтелектуальна спадщина була табуована в інтелектуальному дискурсі радянської України або ж її використовували без згадки про автора. Культурна громадськість рідного міста Умані теж не сприймала його, звинувачуючи в сприянні вивезенню культурних цінностей з Уманського краєзнавчого музею до Німеччини. І лише в останні десятиліття прізвище П. Курінного почало повертатися із забуття. Важливим етапом на цьому шляху стала публікація щоденників його батька – П. Ф. Курінного. Збережені щоденникові записи в поєднанні з іншими его-документами з сімейного архіву Курінних значно стимулювали інтерес до вивчення життя і діяльності родини та уможливили проведення дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри історії України Уманського державного

педагогічного університету імені Павла Тичини «Історико-регіональні аспекти історії України» (Державний реєстраційний номер 0116U004805).

Об'єктом дослідження є процес взаємодії сім'ї і культурно-історичного середовища.

Предмет дослідження – родина Курінних у контексті громадсько-політичного та національно-культурного життя України кінця XIX – першої половини XX ст.

Хронологічні межі дослідження – це роки активного громадського життя та діяльності двох представників родини Курінних: Петра Федоровича та Петра Петровича – кінець XIX – XX ст. *Нижня* хронологічна межа конкретизована 1888 роком – часом початку професійної та громадської діяльності Петра Федоровича Курінного в Умані. *Верхньою* хронологічною межею є 1943 р. – рік еміграції П. П. Курінного до Німеччини. Однак у деяких випадках відходимо від зазначених хронологічних меж для більш об'єктивної оцінки визначених подій.

Географічні межі дослідження охоплюють територію українських земель у зазначених хронологічних межах та частково Німеччини, де пройшов еміграційний період життя П. П. Курінного.

Мета дослідження полягає у виявленні і систематизації відомостей про родину Курінних та створенні соціально-політичного портрета її непересічних представників у контексті громадсько-політичного та національно-культурного життя України кінця XIX – XX століття.

Відповідно до теми та мети визначено такі **завдання** дослідження:

- проаналізувати ступінь опрацювання теми в історіографії та виявити перспективи подальшого дослідження;
- охарактеризувати джерельну базу історії родини Курінних;
- дослідити походження та становлення родини Курінних;
- показати культурно-громадську активність Петра Федоровича Курінного в житті Уманщини початку XX ст.;
- за его-документами П. Ф. Курінного з'ясувати сприйняття ним основних подій історії України перших десятиліть XX ст.;
- простежити формування світогляду Петра Петровича Курінного та його перші кроки в професійній сфері;
- показати внесок П. П. Курінного в становлення вітчизняної археології та музейної справи;
- охарактеризувати особливості повсякденного життя та професійної діяльності української інтелігенції на еміграції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в застосуванні принципів та методів «нової сімейної історії» для висвітлення історії однієї родини, яка залишила помітний слід у культурному та науковому житті України кінця XIX – XX століття. Уперше родина Курінних, громадська діяльність Петра Федоровича, науково-організаційна діяльність та інтелектуальна спадщина Петра Петровича Курінного стали предметом комплексного дослідження. Життя та діяльність Курінних висвітлено на тлі суспільно-політичних подій загальнодержавного та регіонального значення.

Зокрема, *вперше*:

- досліджено «Щоденник» Петра Федоровича Курінного як історичне джерело вивчення української історії кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст.;
- систематизовано відомості про родину Курінних, з'ясовано хронологію найважливіших подій її історії;
- здійснено комплексний аналіз інтелектуальної спадщини Петра Петровича Курінного;
- з'ясовано обставини еміграції Петра Петровича Курінного та показано його роль у переміщенні культурно-історичних цінностей України.

Удосконалено та поглиблено:

- відомості про археологічні дослідження П. П. Курінного;
- вивчення процесу становлення музейництва та пам'яткоохоронної роботи в Україні;
- знання про життя та діяльність української наукової інтелігенції в еміграції;
- відомості про регіональні особливості суспільно-політичних трансформацій перших десятиліть ХХ ст.

Набули подальшого розвитку:

- систематизація джерельної бази, зокрема еґо-документів родинного архіву Курінних, що дало змогу здійснити комплексний аналіз місця і ролі цієї родини в громадсько-політичному та національно-культурному житті України;
- вивчення історії Уманщини, української історичної біографістики, історії української культури першої половини ХХ ст.

Практичне значення отриманих результатів дисертації полягає в тому, що зібраний та систематизований фактичний матеріал доповнюватиме джерельну базу української історії, результати дослідження, узагальнення і висновки проведеного аналізу розширять рамки вивчення ролі інтелігенції в культурному поступі суспільства. Їх можна використати для доповнення курсу з історії України, української біографістики, історичного краєзнавства та історії рідного краю. Матеріали дослідження можна використовувати для укладання навчально-методичної літератури, лекційних курсів тощо.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дисертації обговорено на розширених засіданнях кафедри історії України Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Загальну концепцію дослідження відображено в доповідях і повідомленнях на конференціях: науковій конференції «Восьмі Уманські краєзнавчі читання (присвячені 400-річчю найдавнішої писемної згадки про Умань)» (Умань, 2015), ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Особистість, суспільство, політика» (Київ, 2016), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні, політико-правові та соціокультурні процеси в Україні та світі» (Київ, 2016), Міжнародній інтердисциплінарній науковій конференції «Архітектурна та культурна спадщина історичних міст країн Центрально-Східної Європи» (Умань, 2016), Всеукраїнській науковій конференції «Історичні та історіографічні джерела Уманщини (до 400-річчя найдавнішої писемної згадки про Умань)» (Умань, 2016), Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих учених «Сучасні тенденції в розвитку науки та

освіти» (Кам'янець-Подільський, 2016), Міжнародній науковій конференції «Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у XXI столітті» (Херсон, 2016), XXVI Міжнародній конференції «Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні» (Київ, 2017), Міжнародній науковій конференції «Євреї України: революція й післяреволюційна модернізація. Політика, культура, суспільство» (Київ, 2017), Міжнародній науковій конференції «Микроистория и история повседневности: новый взгляд на историческое и культурное наследие» (Республіка Білорусь, м. Браслав, 2017), XV Міжнародній науковій конференції «Археологія Заходу України» (до 100-річчя від дня народження Олександра Черниша) (Львів, 2018), II Всеукраїнській науковій конференції «Історія музейництва України першої половини ХХ ст.: втрати та здобутки» (до 100-річчя заснування Української академії наук) (Київ, 2018), Уманській історико-біографічній конференції «Історія Уманщини в іменах» (Умань, 2018), Міжнародній науковій конференції «Україна і Польща: минуле, сучасне, майбутнє» (Умань, 2018).

Участь у грантах та міжнародних програмах. Автор здобув грант від НТШ-А в 2017 році для проведення наукових досліджень за темою кандидатської дисертації: науковий проект «Інтелектуальна спадщина родини Курінних у архівах США» (*Стипендія НТШ-А 2017 року: гранти на наукові проекти // Бюлетень НТШ-А. 2017. № 43 (59). С. 35.*

Публікації. Основні положення дисертації викладено у 12 наукових працях автора, 6 із яких – у наукових фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому фаховому виданні, 5 – матеріали конференцій та публікації, які додатково розкривають зміст дослідження.

Обсяг і структура роботи відповідає поставленій меті та завданням дослідження. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків, списку використаних джерел та літератури (417 позицій), додатків (28 сторінок). Загальний обсяг роботи становить 259 сторінок, з них основного тексту – 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, вказано на її зв'язок із науковими програмами, визначено предмет, об'єкт, хронологічні та територіальні межі дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено наукову новизну дисертації та практичне значення отриманих результатів, подано інформацію про наукову апробацію дослідження.

Перший розділ «Історіографія, джерела і теоретико-методологічні засади дослідження» складається з трьох взаємопов'язаних підрозділів, у яких висвітлено стан наукового вивчення теми, проаналізовано джерельну базу дослідження, окреслено його методологічні основи.

У **першому підрозділі «Стан дослідження проблеми»** – подано історіографічний аналіз проблеми та зазначено, що її історіографія проблеми тематично поділяється на кілька груп, зокрема: 1) спеціальні наукові розвідки, присвячені окремим аспектам біографії та інтелектуальної спадщини родини Курінних; 2) праці з історії музейництва, археологічної науки та пам'яткоохоронної справи в Україні,

репресивної політики стосовно представників інтелігенції, діяльності українських наукових інституцій в еміграції, що містять згадки й оцінку діяльності П. П. Курінного; 3) біограми в енциклопедичних та довідкових виданнях.

Застосування хронологічного принципу дозволило виокремити в першій групі такі умовні періоди: 1) 1920-ті – 1970-ті рр. – прижиттєві публікації про найяскравішого на інтелектуальній ниві представника родини Курінних – П. П. Курінного – переважно біографічного та мемуарного характеру, опубліковані переважно в діаспорі; 2) 1990-ті – до сьогодні – новітня українська історіографія про родину Курінних.

Прижиттєві публікації (в основному Н. Полонської-Василенко¹ та статті в періодичних виданнях української діаспори) хоча й здебільшого компліментарні, однак саме в них уперше викладено основні віхи біографії П. П. Курінного. З відновленням незалежності України прізвище родини Курінних повертається із забуття, з'являються публікації Г. Станіциної², Л. Пекарської³, П. Горохівського⁴, Ю. Торгала⁵, А. Зозулі⁶, які розкривають окремі аспекти родинної історії Курінних.

У спеціальних працях з історії музейництва, археологічної науки та пам'яткоохоронної справи досліджено внесок П. Курінного в становлення численних наукових інституцій як в Україні, так і в еміграції. У дослідженнях Л. Винара⁷, С. Нестулі⁸, А. Яненка⁹, розкриваються окремі аспекти участі П. Курінного в діяльності таких наукових товариств як: «Українське історичне товариство», «Всеукраїнський археологічний комітет ВУАН», «Всеукраїнський музейний городок», «Товариство охорони пам'ятників старовини і мистецтва». Дослідницької уваги заслуговують напрацювання А. Атаманенка¹⁰ та О. Гараніна¹¹ з історії діяльності українських наукових інституцій у діаспорі, зокрема УВАН та УВУ.

¹ Полонська-Василенко Н. Петро Петрович Курінний (з нагоди 70-ліття) // Наукові записки УВУ. Ч. 8. Мюнхен, 1965-66. С. 5-18.

² Станіцина Г. О. Сторінки життя родини Курінних в Умані 1900-1930-х років (за документами Наукового архіву інституту археології НАН України) // АНТ - вісник археології, мистецтва, культурної антропології. Вип. 19-21. Київ, 2007-2008. С. 191-199

³ Пекарська Л. В. Петро Курінний: повернення із забуття // Національному музею історії України – 110. Тематичний збірник наукових праць. 2009. Ч. 2. С. 94-105.

⁴ Курінний П. Історія археологічного знання про Україну. Видання 3-тє. Передмова і вступна стаття П. Горохівського. Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. 151 с.

⁵ Торгало Ю. В. Петро Петрович Курінний. Умань : ВПЦ «Візаві», 2014. 134 с.

⁶ Зозуля А. М. Науково-організаційна діяльність вітчизняного історика Петра Курінного (1920-ті – початок 1940-х рр.) // Історія науки і біографістика. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/INB_Title_2016_2_8

⁷ Винар Л. Десятиліття Українського історичного товариства (1965-1975) // Український історик. 1975. № 01-02. С. 5-12.

⁸ Нестуля С. Становлення Всеукраїнського Археологічного комітету ВУАН (середина 1920-х років)/ Від. ред. Толочко П. П. Полтава: Вид.центр «Археологія», 1997. 99 с.

⁹ Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919–1934). Київ : Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. 368 с.

¹⁰ Атаманенко А. «Бюлетень Української Вільної Академії Наук» за 1946 рік як джерело до вивчення української історичної науки в діаспорі // Український археографічний щорічник. Нова серія. Вип. 7. Український археографічний збірник. Т. 10. Київ; Нью-Йорк, 2002. С. 133-143.

¹¹ Гаранін О. Дослідження історії України в Українському Вільному Університеті (1921 - 1991):

Окремої уваги заслуговують біографічні нариси про П. П. Курінного та його батька П. Ф. Курінного, опубліковані в різноманітних словниках, енциклопедіях та довідкових виданнях¹².

Загалом про родину Курінних сформовано значний пласт фактографічного матеріалу, у якому зафіксовано різні аспекти її життя та діяльності, але системно не було проаналізовано, а завдання комплексного вивчення внеску представників родини в громадсько-політичне та національно-культурне життя України протягом кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. окремо ніхто із дослідників не визначав, проте багато його аспектів отримали цікаві інтерпретації, що стимулюють подальші пошуки в цьому напрямку. Це і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Другий підрозділ «Джерельна база проблеми» присвячено аналізу специфіки комплексів джерел, що склали основу дисертації, зокрема документальні та наративні джерела, що включають опубліковані та неопубліковані документи, періодичні видання, електронні ресурси. У дисертації використано матеріали фондів восьми архівів України: Центрального державного історичного архіву України (м. Київ), Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву зарубіжної Україніки, Державного архіву Київської області, Наукового архіву Інституту археології НАН України, Архівних наукових фондів рукописів та фонозаписів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського, архівні фонди Уманського краєзнавчого музею, наукового фонду Національного університету «Києво-Могилянська академія». Окрім цього, опрацьовано архівні матеріали Українського вільного університету (м. Мюнхен, Німеччина) та Української вільної академії наук (УВАН) в США.

За формально-змістовим принципом комплекс письмових джерел поділяється на:

1. *Актові та діловодні документи*, що поділяються на приватно-правові акти (заповіти, арендні договори і т.д.), публічно-правові акти (офіційні звернення представників родини Курінних у різні установи) та судово-слідчі документи.

2. *Джерела особового походження*. До цієї групи відносимо щоденники, мемуари, автобіографії та епістолярій. Одним із найінформативніших джерел для дослідження історії родини стали щоденники П. Ф. Курінного. У них викладено важливу інформацію про біографічні дані представників родини, є повсякденне життя та міжособистісні взаємини. Завдячуючи щоденниковим записам, можемо простежити ставлення представників родини до подій української історії початку ХХ ст., а також – роль Курінних у громадсько-політичному та національно-культурному житті Уманщини. Важливим джерелом є щоденники та мемуари наукових і мистецьких діячів, котрі були свідками педагогічної і наукової діяльності П. П. Курінного (М. Бажана, С. Єфремова, Д. Гуменної, Н. Феттіха, Н. Лінки-Геппенер та ін.). Значну кількість інформації подає родинний епістолярій Курінних, а також їхнє листування з сучасниками;

автореф. дис... канд. іст. наук / О. Я. Гаранін; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2007. 16 с.

¹² Білокін С. Курінний П. П. В кн. : Вчені Інституту історії України : Біобібліографічний довідник. Київ, 1998. С. 170-172; Кот С. І. Курінний Петро Петрович // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол. : В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 5 : Кон – Кю. С. 522.

3. *Наукові та публіцистичні твори П. П. Курінного* (опубліковані та неопубліковані археологічні, етнографічні, історичні, біографічні розвідки);

4. *Рецензії, ювілейні статті, некрологи.*

Важливим складником джерельної бази є матеріали українських періодичних видань та діаспорної преси повоєнної Західної Німеччини, зокрема газет «Свобода», «Українські вісті», «Шлях перемоги», «Визвольний шлях». На їх шпальтах опубліковано інформацію органів влади, різноманітні замітки, оголошення та звіти про діяльність П. П. Курінного в умовах окупаційної німецької влади, та в еміграції.

Значну інформативність несуть речові джерела, до яких належать численні фотокартки та портретні зображення представників родини та їх сучасників, які підтримували дружньо-сусідські та творчі відносини з Курінними.

Отже, виявлена та залучена до підготовки дисертації джерельна база є різноманітною і репрезентативною. Вивчення її за новітньою методологією дозволило досягти поставленої в дисертації мети, вирішити дослідницькі завдання.

У *третьому підрозділі «Методологія наукового пошуку»* схарактеризовано понятійно-категоріальний апарат дослідження, його науковий інструментарій, розкрито теоретичну модель парентології та історії повсякдення. Інструментарій цих напрямів тяжіє до методологічного плюралізму та міждисциплінарності, орієнтує дослідника на вивчення процесів у сфері гуманітарного, соціального та природничого наукового знання в їхній історичній та соціокультурній єдності.

Методологічну основу дослідження склали базові принципи історичного пізнання: історизму, науковості, об'єктивності, системності. Принципи історизму та науковості створили передумови для відтворення повсякденного життя Курінних. Принцип системності на прикладі родини Курінних дав можливість сформуванню цілісної панорами наукового та повсякденного життя української наукової інтелігенції в повоєнній Німеччині. Ці принципи було зреалізовано за допомогою загальнонаукових (статистичний, аналіз, синтез, індукція та дедукція, а також історичний та логічний) та спеціально-історичних (проблемно-хронологічний, історико-системний, історико-порівняльний, історико-генетичний, ретроспективний) методів. Джерелознавча критика проведена за допомогою методів джерелознавчого аналізу та синтезу.

У дослідженні ми використовували терміни «родина», «родинне коло», «традиція», «сім'я», «історіографічний процес» тощо, що також мають певне методологічне навантаження.

Отже, методологічною основою дисертації стали сучасні методи і принципи пізнання історичних явищ та процесів.

Другий розділ «Петро Федорович Курінний у національно-культурному житті Уманщини кінця XIX – першої третини XX століття», що складається з трьох підрозділів, присвячено вивченню різнопланової діяльності Петра Федоровича Курінного та повсякденню його сім'ї, участі Курінних у найважливіших подіях локальної історії, а також сприйняття ними загальнодержавних подій початку XX ст.

У *першому підрозділі «Життєвий шлях та громадська діяльність Петра Федоровича Курінного»* досліджено походження та уточнюється біографія П. Ф. Курінного.

З'ясовано, що Курінні походять із давнього козацького роду, який після скасування козацтва «змінив шаблю на плуг», тобто перейшов у ранг селянства. Біограма П. Ф. Курінного відрізняється від усталеного життєпису вихідця з селянської сім'ї. Завдячуючи власній працелюбності та наполегливості, він здобув юридичну освіту в університеті св. Володимира в Києві, після чого почав займатися юридичною практикою. З 1888 Петро Федорович оселився в м. Умань, де став найпопулярнішим серед селян адвокатом та членом або ініціатором створення низки товариств. Його тривала в часі громадська діяльність (кінець XIX – перші десятиліття XX ст.) охоплювала різноманітні сфери: член Уманського Попечительства про народну тверезість, попечитель церковнопарафіяльної школи в селі Подобна, засновник чайн, скарбник Уманського повітового відділення Київської єпархіальної училищної ради та Уманського відділення Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва, член численних благодійних товариств, які сприяли поширенню освіти на Уманщині. У роботі розкрито особливу роль П. Ф. Курінного в становленні кооперативного руху на Уманщині.

Значні зміни в житті П. Ф. Курінного відбулися після встановлення радянської влади на Уманщині. На схилі літ він опинився в скрутному матеріальному становищі, оскільки нова влада, не зважаючи на його громадську активність, позиціонувала його як «чужого». Позбавлений владою права на адвокатську практику, він був вимушений шукати засобів для існування своєї родини.

Підсумовано, що життєвий шлях та громадська діяльність П. Ф. Курінного залишили помітний слід в історії Уманщини. Своєю різнобічною та багатогранною діяльністю він активно долучився до розбудови освіти, кооперативних установ, підтримки релігійного життя та громадської безпеки на Уманщині.

Другий підрозділ «Повсякденне життя родини Курінних» присвячено аналізу та реконструкції повсякдення заможної інтелігентської родини на Уманщині.

Установлено персональний склад родини Курінних в Умані. Зауважено, що забезпечував родину переважно П. Ф. Курінний. Його успішна адвокатська практика дозволяла утримувати родину та наймати кількох робітників для допомоги по господарству. Однак з кардинальними політичними змінами в 1917 р. змінюється і матеріальне становище родини: бідність і скрута стали таким же звичним явищем для Курінних, як і для більшості населення краю. Невід'ємною складовою повсякденного розпорядку дня П. Ф. Курінного було ведення щоденника, до якого він записував найважливіші події державного та локального значення, а також детально фіксував перипетії життя своєї родини.

Світорозуміння Курінних формувалося і під впливом великої родинної бібліотеки, у якій було багато книг релігійного спрямування та твори класиків української літератури. Окремо від батькової бібліотеки П. П. Курінний ще з навчання в Уманській гімназії формував власну бібліотеку, у якій переважали книги з історії та спеціальних історичних дисциплін: археології, нумізматики та ін. Кілька разів на тиждень Курінні отримували свіжу пресу: київські та місцеві видання («Киевская мысль», «Киевские новости», «Последние новости», «Голос Умани», «Провинциальный голос» тощо). У вихованні дітей провідну роль відіграла дружина П. Ф. Курінного – Пелагея Іліївна. Коло найближчого спілкування Курінних

складалося з представників родин уманської інтелігенції: Суровцових, Демущьких, Крамаренків та ін.

На основі значного масиву родинного епістолярію в дисертації проаналізовано відносини між членами родини, а також види і форми відпочинку та проведення вільного часу. Встановлено, що дозвілля Курінних було досить різноманітним та насиченим. Вони полюбили відвідувати церковну службу, благодійні вечори, читати періодичну пресу та книги, проводити родинні вечори, поєднуючи обговорення новин та гри на музичних інструментах.

Третій підрозділ «Локальна історія кінця XIX – першої третини XX ст. у сприйнятті П. Ф. Курінного» є результатом джерелознавчого аналізу щоденника та родинного епістолярію П. Ф. Курінного.

Відзначено, що доступні для опрацювання документи з архіву Курінних є важливим джерелом з історії повсякдення Уманщини та дозволяють розширити відомості про історичні процеси кінця XIX – перших десятиліть XX ст. у регіоні. Значний масив інформації стосується релігійного та церковного життя, змісту селянських клопотань до приватних адвокатів, що доповнює картину уявлень про повсякденне життя українського селянства початку XX ст.

Підкреслено, що П. Ф. Курінний у щоденнику детально описав події Української революції 1917 – 1921 рр., залишивши для нащадків важливі свідчення та спостереження. Щоденникові записи багаті важливими деталями для розуміння спектру політичних уподобань населення Уманщини в революційну добу, сприйняття в регіоні політики Центральної Ради, гетьмана П. Скоропадського, Директорії УНР, більшовиків, білогвардійців та повстанських отаманів. Загалом під час революції влада на Уманщині змінювалася 34 рази і більшість з цих змін детально відрефлексовані П. Ф. Курінними та членами його родини. Різко негативно сприймали Курінними більшовицьку владу та методи її діяльності. Грабунки, вбивства та репресії більшовиків детально зафіксовано автором щоденника, засуджено й антиукраїнську політику денікінців. Порушує П. Ф. Курінний і таку болючу тему, як єврейські погроми. Попри те, що в масовій свідомості розправи над євреями тривалий час пов'язували з владою Директорії УНР, завдячуючи еґо-документам Курінних, чітко простежуємо причетність до погромів представників різних влад та повстанців, які створювали окремі банди для того, щоб «грабувати і різати євреїв». Інформативними є оповіді П. Ф. Курінного про часті випадками співпраці і взаємодопомоги місцевого єврейського і неєврейського населення в екстремальних умовах.

Аналіз щоденникових записів засвідчив, що в них акумульовано значний масив інформації з мікроісторії та історії повсякдення населення Уманщини перших десятиліть XX ст.

Третій розділ «Науково-організаційна та культурницька діяльність Петра Петровича Курінного» присвячено висвітленню наукової діяльності найяскравішого представника родини Курінних.

У першому підрозділі *«Формування особистості П. П. Курінного та його становлення як науковця»* простежено шлях сина П. Ф. Курінного від учня Уманської чоловічої гімназії, студента Київського університету св. Володимира до засновника Уманського краєзнавчого музею та директора Першої української трудової гімназії в

м. Умань. У роботі зазначено, що на захоплення юнака історичним минулим вирішально вплинув учитель історії та географії Уманської гімназії Данило Щербаківський. З його гуртка любителів старовини та етнографії і розпочався шлях П. П. Курінного до археології. Товариські взаємини між учителем та учнем продовжувалися і після переїзду першого в 1910 р. до Києва.

Становленні Петра Курінного як фахового історика відбулося завдяки навчанню на історико-філологічному факультеті Київського університету, де його викладачами були такі непересічні особистості в українській науці як М. Довнар-Запольський, Б. Фармаковський, В. Хвойка та ін. Ще будучи студентом, П. П. Курінний розпочав фахове археологічне дослідження Уманщини. У той час він був членом Уманського відділення Київського товариства пам'яток старовини і мистецтв, яке під керівництвом Х. Ящуржинського займалося всебічним вивченням історичного минулого краю.

У дисертації висвітлено початок педагогічної та культурницької діяльності Петра Петровича Курінного після закінчення в 1917 р. університету. Окрім викладацької діяльності у кількох навчальних закладах Уманщини, молодий учитель координував роботу відродженого краєзнавчого гуртка, спільно з учнями збирав предмети старовини, які стали основою для створення П. Курінним «Соціально-історичного музею Уманщини». Перебуваючи в Умані, він редагував видання кооперативного союзу та публікував педагогічні матеріали. Разом з цим, у 1923 р. молодий історик провів кілька етнографічних експедицій у селах Уманського повіту, під час яких зібрав матеріали для дослідження життя і побуту населення краю.

Отже, завдячуючи родинному вихованню та старанному навчанню у плеяди видатних українських учених, Петро Курінний сформувався як вчений-археолог та громадський діяч. Займаючись педагогічною діяльністю в Умані, він продовжував спілкування з Д. Щербаківським та іншими київськими вченими.

Другий підрозділ «Організатор музейництва в Україні та археолог Петро Курінний в інтелектуальному середовищі 1924 – 1943 рр.» розкриває т. зв. «київський період» діяльності П. П. Курінного. Зазначається, що завдячуючи рекомендаціям О. Новицького та М. Біляшівського, у 1924 р. він переїздить до Києва, де очолює Лаврський музей культів та побуту, стає дійсним членом Всеукраїнського археологічного комітету при Українській академії наук. Звернуто увагу на те, що, очоливши «Всеукраїнський музейний городок», П. Курінний, окрім успішного вирішення адміністративних завдань, плідно займався археологічними дослідженнями: виконував провідну роль у діяльності Трипільської комісії ВУАК, з 1929 р. – учений секретар ВУАКу. У дослідженні систематизовано представлені матеріали численних експедицій під керівництвом або за участі П. П. Курінного з вивчення поселень Трипільської культури, кімерійців, пам'яток скіфського часу та грецьких міст-колоній Північного Причорномор'я. Детально розглянуто відкриття і дослідження раніше невідомої археологічної культури в околицях Умані – Білогрудівської. Успішний досвід музейної роботи був затребуваний для надання культурного шефства музеям України, зокрема Сталінському окружному музею краєзнавства (Донецький краєзнавчий музей), у становленні якого брав участь Петро Петрович Курінний.

П. П. Курінний, як один з яскравих представників українського національно-культурного руху, зазнав переслідувань і в 1933 р. був арештований органами Київського управління ДПУ. Визнавши та осудивши «свою попередню контрреволюційну діяльність», уникнув ув'язнення, проте був позбавлений права 5 років працювати за фахом, займатись викладацькою діяльністю та публікувати результати досліджень. У цей час він працював на випадкових роботах у геологорозвідувальних експедиціях, будівельних трестах, проектних організаціях.

У дисертації наголошено, що під час Другої світової війни П. П. Курінний залишився на окупованій території та працював у культурно-просвітницьких наукових установах («Музеї-архіві переходової доби», «Крайовому музеї до- і ранньої історії»), де збирав архівні матеріали, фотографії і свідчення про злочини більшовицького режиму. З наближенням у 1943 р. лінії фронту П. Курінний сприяв переміщенню музейних цінностей українських музеїв до Німеччини з метою їх порятунку від бомбардувань та розграбування. Залишаючи відкритим питання про моральну відповідальність такого компромісу, у дисертації простежено шлях евакуйованих та супроводжуваних П. Курінним музейних колекцій до Німеччини.

Діяльність Петра Петровича Курінного висвітлено на широкому тлі взаємовідносин цілої плеяди наукової інтелігенції того часу. П. П. Курінний мав ділові та дружні стосунки з братами Д. і В. Щербаківськими, Б. Безвенглінським, В. Козловською, Т. Мовчанівським, Д. Гуменною, Є. Спаською, О. Якубовським, О. Оглоблиним та іншими провідними діячами української науки 1930-х рр.

У третьому підрозділі «Родина Курінних в еміграції: наукова діяльність та інтелектуальне оточення» досліджено проживання Курінних в еміграції в Німеччині. Супроводжуючи культурні цінності з українських музеїв, П. Курінний із дружиною опинився в Баварії, де мріяв об'єднати розкиданих по Німеччині українських науковців у дієву наукову інституцію. Так виникла ідея та розпочалося створення Української вільної академії наук, у якому П. П. Курінний відіграв одну з основних ролей, а невдовзі очолив Німецьке бюро УВАН.

Яскрава сторінка в науковому житті П. П. Курінного в Німеччині – співпраця з Українським вільним університетом у Мюнхені. У цій науковій установі вчений здобув звання професора, а за дисертаційну працю «Монументальні пам'ятки Трипільської культури» його затвердили в ступені доктора філософії. Окрім цього, П. П. Курінний займався педагогічною діяльністю та у 1952-1953, 1967 р. був продеканом філософського факультету. Вивчено діяльність П. Курінного у складі Науково-дослідного інституту української мартирології, Наукового товариства ім. Шевченка, Інституту вивчення СРСР, Української медично-харитативної служби та ін.

У дисертації проаналізовано плідну наукову діяльність П. П. Курінного в еміграції, зокрема його працю з історії української археології «Історія археологічного знання про Україну», публіцистичні статті на історичну тематику, що були опубліковані в діаспорних виданнях «Шлях перемоги», «Авангард», «Визвольний шлях» та ін. Звернено увагу на біографічну галерею видатних українських учених – братів Щербаківських, В. Ляскоронського, К. Мельник-Антонович, М. Міллера та ін., що вийшла з-під пера Петра Курінного, а також на запропонований ученим новітній

погляд на ключові події історії України (зокрема, на концепцію походження слов'ян, Переяславську угоду 1654 р. та ін.).

Установлено, що в еміграції П. П. Курінний мав ділові та товариські стосунки з багатьма представниками української інтелігенції в Європі та США, а до найближчого кола спілкування Курінних належала історик Наталія Полонська-Василенко.

У результаті проведеного дослідження на захист виносяться такі положення і

ВИСНОВКИ:

1. Аналіз історіографії теми засвідчив відсутність в українській історіографії спеціального комплексного дослідження громадсько-культурної діяльності та інтелектуальної спадщини родини Курінних, хоча два її представники входили до плеяди української інтелігенції, вивчення діяльності якої залишається актуальним дотепер. У радянській Україні після еміграції в 1943 р. П. П. Курінного до Німеччини не було досліджень життєвого шляху та наукової спадщини вченого. Більшість праць біографічного характеру опубліковані українськими вченими в діаспорі. З відновленням незалежності України почали з'являтися наукові розвідки, присвячені вченому, а повернення з Німеччини щоденників П. Ф. Курінного стимулювало інтерес дослідників до вивчення історії родини Курінних.

2. Джерельну базу дослідження склали документи особового архівного фонду П. П. Курінного в Науковому архіві Інституту археології НАН України, а також щоденники П. Ф. Курінного, які зберігаються у фондах Уманського краєзнавчого музею. Для написання роботи залучено документи з особового фонду П. П. Курінного в архіві Українського вільного університету в Мюнхені (Німеччина), ми ознайомились також зі складом фонду вченого в Архіві-музеї ім. Д. Антоновича Української вільної академії наук у США. Загалом залучена до дисертації джерельна база, яка зберігається в архівосховищах України, Німеччини та США, є достатньо репрезентативною та достовірною, що дозволяє вирішити дослідницькі завдання та досягти поставленої мети. Дисертація ґрунтується на новітній методології наукового історичного пошуку.

3. Установлено, що родина Курінних походить із давнього козацького роду, знання про який впливали на формування світогляду Курінних. Петро Федорович Курінний уперше виявив інтереси й амбіції до громадської діяльності ще в юному віці, витрачаючи вільний час та власні кошти на просвіту народу. Звісно, такий потяг на початках життєвого шляху П. Ф. Курінного був радше стихійним, а ніж усвідомленим. Завдячуючи природним задаткам, ментальним рисам та особистісним професійним якостям, П. Ф. Курінному, синові кріпаків, удалося пройти шлях від помічника волосного писаря, здобути юридичну освіту в Київському університеті св. Володимира до приватного адвоката з селянських питань. Професійне становлення та громадське визнання родини Курінних відбулося наприкінці XIX ст. на Уманщині.

4. Список проявів громадської активності П. Ф. Курінного доволі довгий: у 1890 р. він був уповноваженим від уманської громади у справі відчуження земель для прокладання залізниці; з 1890 р. до жовтня 1917 р. він виконував обов'язки члена Уманського попечительства про народну тверезість, проявляв рішучість і наполегливість у боротьбі з пияцтвом; турбуючись про поширення елементарних

знань серед селянства, він був попечителем церковнопарафіяльної школи в селі Подобна і жертвував на неї чималі власні кошти; за його рахунок була відкрита чайна, куди він постійно передавав чай, цукор, продукти; в Уманському повітовому відділенні Київської єпархіальної училищної ради він був скарбником; з 1900 р. брав участь у діяльності Товариства опіки над тваринами; П. Ф. Курінний був членом Благодійного товариства допомоги бідним; зніціював і очолив добровільну пожежну дружину; підтримуючи кооперативний рух, створив і очолив Уманське ощадно-позичкове товариство; у 1905 р. став членом-співробітником Імператорського православного Палестинського товариства; у 1917 р. – членом споживчого товариства «Труженик»; у 1917 р. очолив сільську раду Івангородського передмістя Умані. З утвердженням радянської влади традиційний уклад сім'ї Курінних був зламаний. Та все ж Петро Федорович продовжував брати участь у громадських справах. Він активно боровся з неписьменністю, продовжував керувати пожежною дружиною, очолюючи раду протипожежного Товариства.

5. За результатами аналізу ego-документів Курінних з'ясовано сприйняття П. Ф. Курінним основних подій історії України перших десятиліть ХХ ст. та виокремлено такі найважливіші аспекти:

– повсякдення релігійного життя на Уманщині. П. Ф. Курінний був глибоко віруючою людиною, систематично відвідував богослужіння в церкві. Однак критикував діяльність священиків, котрі своїм особистим прикладом призводили до втрати авторитету церквою та перетворювали молитву і покаєння в комерційну справу;

– селянські скарги та клопотання до суду. Аналіз викладених на сторінках щоденника судових справ селян Уманщини, дав можливість зробити висновок, що найпоширенішими причинами позовів до суду були майнові спори, з'ясування стосунків у зв'язку з моральною чи фізичною образою. П. Ф. Курінний переймався селянськими проблемами та намагався надати посильну допомогу у їх вирішенні;

– події політичного життя Уманщини та ставлення Курінних до них. Під час Української революції 1917 – 1921 рр. влада в Умані змінювалася 34 рази. В умовах революційної анархії не всі рішення центральних урядів досягали регіонів. Проте українські міста і села були тими стрижнями, довкола яких кипіло життя і йшла реальна боротьба за ідеї. До записів у щоденнику П. Ф. Курінний додавав документи доби в оригіналах, що значно посилює інформаційний потенціал джерела. Завдячуючи цьому, ми змогли реконструювати діяльність німецької військової адміністрації в Умані, більшовицької влади, військ Директорії, білогвардійський режим та ставлення місцевого населення і представників родини Курінних до різних «влад». Курінні засуджували прояви насильства та репресій під час боротьби за владу в Умані. Критикував П. Ф. Курінний репресії більшовиків проти місцевого населення, агресивні настрої селян та робітників щодо інтелігенції тощо. П. Ф. Курінний палко підтримував проукраїнську політику Директорії в галузі освіти та включився в розбудову освіти та музейництва в Умані;

– міжконфесійні та міжетнічні відносини на Уманщині під час Української революції 1917 – 1921 рр. Особливо цінними є свідчення П. Ф. Курінного щодо і донині дискусійного в історіографії багатьох країн питання – єврейських погромів.

Його записи уточнюють дані про кількість, тривалість та учасників єврейських погромів в Умані та кількості жертв цих акцій.

6. Формування світогляду та перші кроки професійного становлення Петра Петровича Курінного відбувалися в Умані. Поворотним моментом у його житті стало знайомство з учителем історії та географії Уманської гімназії Данилом Щербаківським. Петро Курінний захоплювався старовиною, долучився до етнографічного та археологічного дослідження краю, а невдовзі став членом і головою Уманського відділення Київського товариства охорони пам'яток мистецтва та старовини. Після завершення навчання на історико-філологічному факультеті університету св. Володимира в Києві він розпочав педагогічну діяльність в Умані, однак продовжував цікавитися музейними справами та археологічними відкриттями. Він першим з українських археологів досліджував поселення на околицях Умані, яке назвав Білогрудівською археологічною культурою.

7. Проаналізовано внесок П. П. Курінного в розвиток вітчизняної археології, музейної та пам'яткоохоронної справи. У 1924 р. вчений переїхав до Києва, де очолив Всеукраїнський музейний городок, брав активну участь у роботі Всеукраїнського археологічного комітету та продовжував роботу в археологічних експедиціях, вивчаючи широкий спектр пам'яток від доби енеоліту до козацьких часів. За його редагування побачили світ важливі праці з українського музейництва та збірник «Трипільська культура на Україні». Під час нацистської окупації вчений продовжував роботу в музейній сфері: консультантом Музею-архіву переходової доби та у складі Крайового музею до- і ранньої історії.

8. Установлено, що, опинившись у 1943 р. в еміграції, П. П. Курінний продовжив активну наукову та громадську діяльність. З його ініціативи створено та налагоджено роботу УВАН. Окрім цього П. Курінний активно співпрацював з іншими науковими установами української діаспори: УВУ, Науково-дослідним інститутом української мартирології, Інститутом з вивчення СРСР та ін. Учений не залишався осторонь і громадського та культурного життя української діаспори в Німеччині. В його особовому фонді в архіві УВУ збереглися листи, довідки та адміністративні документи, які дозволяють зробити висновок про плідну наукову та активну громадську діяльність ученого в еміграції, а також увиразнити кілька смислових акцентів у дослідження важкого повсякдення української інтелігенції.

Подальше вивчення теми має значні дослідницькі перспективи та резерви для продовження пошуків історичних джерел, зокрема маловідомих наративних та творчих матеріалів Курінних, що розсіяні по багатьох архівосховищах України, Німеччини та США. Виявлення та аналіз джерел дасть змогу детальнішого висвітлення життєвого шляху інших членів родини Курінних.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Опацький І. Ю. Уманське відділення Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва (за матеріалами родини Курінних) // Емінак : науковий щоквартальник. 2016. № 3 (15) (липень-вересень). Т. 4. С. 96-102.

2. Опацький І. Ю. Німецька військова адміністрація в Умані у 1918 р. (за матеріалами щоденника П. Ф. Курінного) // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2016. Вип. 45. С. 128-131.
3. Опацький І. Ю. Взаємини родини Курінних із Н. Д. Полонською-Василенко (за матеріалами листування) // Архіви України : науково-практичний журнал. 2018. № 1. С. 234-244.
4. Опацький І. Ю. Еміграційний період діяльності Петра Курінного // Емінак : науковий щоквартальник. 2018. № 2 (22) (квітень-червень). Т. 2. С. 65-71.
5. Опацький І. Ю. Археологічні дослідження Уманщини Петром Курінним // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2018. Вип. 51. С. 54-259.
6. Опацький І. Ю. Петро Курінний в інтелектуальному дискурсі української діаспорної інтелігенції // Емінак : науковий щоквартальник. 2018. № 4 (24) (жовтень-грудень). Т. 2. С. 31-36.
7. Опацький І. Ю. «Не просто розмовляти, а бути «громадським діячем» : діяльність Петра Федоровича Курінного на Уманщині початку ХХ століття // Evropský filozofický a historický diskurz. 2018. Svazek 4. 2. vydání. S. 18-23.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Опацький І. Петро Курінний – засновник Уманського краєзнавчого музею // Пріоритетні напрямки розвитку суспільних наук у ХХІ столітті : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Херсон, 26-27 лютого 2016 р. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2016. С. 72-75.
9. Опацький І. Ю. Релігійне життя на Уманщині початку ХХ ст. за щоденником П. Ф. Курінного // Збірник матеріалів ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Сучасні тенденції у розвитку науки та освіти» (24 березня 2016 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня Рута», 2016. С. 144-147.
10. Опацький І. Ю. Щоденник Петра Федоровича Курінного – важливе джерело з вивчення історії повсякдення // Микроистория и история повседневности: новый взгляд на историческое и культурное наследие : материалы Международной научной конференции. Браслав : ООО «Белнаучкнига», 2017. С. 72-74.
11. Опацький І. Ю. Єврейське населення Умані під час Української революції 1917–1921 років (за матеріалами щоденника Петра Курінного) // Євреї України: Революція й післяреволюційна модернізація. Політика. Культура. Суспільство : Збірка статей / За ред. С. Гіріка. Київ : Laurus, 2018. С. 93-104.

які додатково відображають наукові результати дисертації

12. Опацький І. Ю. Історико-археологічний нарис Петра Курінного «Місто Гумань»: повернення до читача // Уманська старовина : Науковий журнал. Умань, 2018. Вип. 5. С. 88-96.

АНОТАЦІЯ

Опацький І. Ю. Родина Курінних у громадсько-політичному та національно-культурному житті України кінця ХІХ – першої половини ХХ століття. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України. – Чорноморський національний університет імені Петра Могили, Миколаїв, 2019.

У дисертації досліджено діяльність представників родини Курінних в багатьох сферах громадсько-політичного та культурного життя Уманщини в другій половині ХІХ – першій третині ХХ ст., а також наукову і культурницьку діяльність Петра Петровича Курінного в Києві та в еміграції. Історію родини Курінних вивчено за допомогою методів «нової сімейної історії». Уперше здійснено спробу цілісної реконструкції та комплексного аналізу діяльності представників родини на ниві громадського, культурного та наукового життя. Детально проаналізовано щоденник Петра Федоровича Курінного у поєднанні з іншими родинними еґо-документами. Реконструйовано основні віхи наукового та професійного життя П. П. Курінного. Розглянуто «еміграційний» період життя родини Курінних. Визначено місце та роль Курінних в історії Уманщини та акцентовано на науковому спадку та науково-організаційній діяльності Петра Петровича Курінного.

Ключові слова: родина Курінних, Петро Федорович Курінний, Петро Петрович Курінний, Уманщина, археологія.

АННОТАЦИЯ

Опацкий И. Ю. Семья Куринных в общественно-политической и национально-культурной жизни Украины конца ХІХ – первой половины ХХ века. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, Николаев, 2019.

В диссертации исследована деятельность представителей семьи Куринных во многих сферах общественно-политической и культурной жизни Умани во второй половине ХІХ – первой трети ХХ вв., а также научная и деятельность Петра Петровича Куринного в Киеве и в эмиграции. Историю семьи Куринных изучено при помощи методов «новой семейной истории». Впервые предпринята попытка целостной реконструкции и комплексного анализа деятельности представителей семьи в общественной, культурной и научной жизни. Докладно проанализированы дневник Петра Федоровича Куринного и другие еґо-документы этой семьи. Реконструировано основные вехи научной и профессиональной жизни П. П. Куринного. Рассмотрен «эмиграционный» период жизни Куринных в Западной Германии после Второй мировой войны. Определено место и роль Куринных в истории Умани и акцентировано внимание на научное наследие и научно-организационную деятельность Петра Петровича Куринного.

Ключевые слова: семья Куринных, Петр Федорович Куринной, Петр Петрович Куринной, Уманщина, археология.

SUMMARY

Opatskyi I. Yu. The Kurinnyi family in the public and political, national and cultural life of Ukraine in the late 19th – first half of the 20th century. – Qualification scientific work on the rights of manuscript.

Thesis for Ph.D. in History degree in the specialty 07.00.01 – History of Ukraine. – Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolayiv, 2019.

The thesis is devoted to the comprehensive study of the history of the Kurinnyi family. The activity of the Kurinnyi family representatives in many spheres of social, political and cultural life of the Uman region in the second half of the 19th – the first third of the 20th century had been researched. Scientific and cultural activities of Petro P. Kurinnyi in Kyiv and in emigration had been revealed. The history of the Kurinnyi family had been studied based on the methods of „a new family history”. For the first time, an attempt was made to reconstruct and comprehensively analyse the activities of the family’s representatives in the field of social, cultural and scientific life.

The diary of Petro F. Kurinnyi in conjunction with other related ego-documents had been analyzed in detail. It was a unique document on the history of the Uman region. The analysis of those documents showed that they had accumulated a considerable amount of information that was a valuable source of microhistory and the history of the Uman people everyday life of the first decades of the 20th century. It extended knowledge of the regional history of the designated period and provided the perception of the events of the Ukrainian Revolution of 1917-1921 by Uman citizens. It allowed to reconstruct the everyday religious life in the Uman region, generalize the most urgent problems of that time society, make some accents from the history of inter-confessional and interethnic relations in the Uman region.

The author emphasized that Petro F. Kurinnyi had been a member of many public associations of the Uman region of the early 20th century, which purpose was to increase the educational level of the population and charitable activities. In particular, he founded and headed the Free Fire Team, took active part in philanthropic societies to help the poor, the Animal Assistance Society, the Guardianship of People's Sovereignty, the School Branch and other associations. It was stated that the dissemination of the cooperative movement in the Uman region had been an undeniable merit of Petro Kurinnyi. He was a participant and organizer of co-operatives, including the first in the city Savings and Loan Society, which purpose was to provide a short-term lending to peasants, craftsmen and small traders.

The main milestones of scientific and professional life of Petro P. Kurinnyi had been revealed. His first steps in the scientific and pedagogical field were the following: archaeological research conducting, the creation of the Uman Museum of Local History, and pedagogical activities at Uman schools. The participation of the Kurinnyi family representatives in the activities of the Uman Branch of the Kyiv Society for the Protection of Antiquities and Art had been closely monitored. It was stated that after the the movement to Kyiv in 1924, the scientist played a significant role in the development of Ukrainian

museum and memorial affairs, continued to carry out archaeological research and took care of personnel training for museum affairs and archeology.

The preconditions for the departure of Petro Kurinnyi to Germany, his work in the research centers of the Ukrainian diaspora had been shown. Based on the analysis of diaspora editions and documents from Petro Kurinnyi's personal archival fund in Munich, the author reconstructed the main milestones of the scientist's intellectual biography. It was emphasized that the famous scientist and archaeologist had taken part in the renewal of the activities of the Ukrainian Free University in Munich and initiated the creation of the Ukrainian Free Academy of Sciences. The basic directions of activity of scientific establishments had been shown. The main scientific achievements of the scientist in emigration had been highlighted. The cooperation with the Institute for the Study of the USSR, the Ukrainian Free University, the Ukrainian Free Academy of Sciences and the Ukrainian Historical Society had been analyzed.

Consequently, the comprehensive study of the life course, scientific and social activities of the Kurinnyi family gave reason to assert that they had been prominent representatives of the nationally conscious Ukrainian intelligentsia and played an important role in the development of Ukrainian science, museum affairs, and significant scientific work of Petro P. Kurinnyi remained unforgettable.

Key words: Kurinnyi family, Petro F. Kurinnyi, Petro P. Kurinnyi, Uman region, archeology.